

Roll No. : .....

Total No. of Questions : 12]

[Total No. of Printed Pages : 4

AFMA-142

M.A. (Final) Examination, 2023

SANSKRIT

(वर्ग 'आ'—वैदिक साहित्य)

Paper - VIII

(ब्राह्मण, उपनिषद् तथा वैदिक सहायक ग्रन्थ)

Time : 3 Hours]

[Maximum Marks : 100

खण्ड-अ

(अंक : 2 × 10 = 20)

नोट :- सभी दस प्रश्नों के उत्तर दीजिए (उत्तर-सीमा 50 शब्द)। प्रत्येक प्रश्न 2 अंक का है।

खण्ड-ब

(अंक : 8 × 5 = 40)

नोट :- सात में से किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर दीजिए (उत्तर-सीमा 200 शब्द)। प्रत्येक प्रश्न 8 अंक का है।

खण्ड-स

(अंक : 20 × 2 = 40)

नोट :- चार में से किन्हीं दो प्रश्नों के उत्तर दीजिए (उत्तर-सीमा 500 शब्द)। प्रत्येक प्रश्न 20 अंक का है।

खण्ड-अ

1. (i) अग्निर्वे सर्वा देवता विष्णुः सर्वा देवताः। इति ऐतरेयब्राह्मणोक्तिरियं प्रतिपादनीया।
- (ii) उष्णिहा वाङऽयुष्कामः कुर्वीत-व्याख्यापूर्वकं लिखत।
- (iii) अद्यस्तादिव हि श्रेयस उपचारः-कथनस्य व्याख्या कार्या।

BRI-677

(1)

AFMA-142 P.T.O.

- (iv) यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्यऽइति—संस्कृते विवेचनं कुरुत।
- (v) अपरुषविद्याः स्युख्यपरम्—इत्यस्य व्याख्या विधेया।
- (vi) अग्निः कस्मात् ? संस्कृते निर्वचनं कुरुत।
- (vii) उत्तरेऽष्टा ऊष्माणः। इति व्याख्या विधेया।
- (viii) प्रथमपञ्चमौ च द्वा ऊष्माणाम्—इत्यस्य व्याख्या विधेया।
- (ix) तेनेयं त्रयी विद्या वर्तते—इत्यस्या व्याख्या विधेया।
- (x) ओंकारोपासनायाः फलं प्रतिपादयत।

खण्ड-ब

2. अधोलिखितस्य सप्रसंगव्याख्या विधेया—

ऊतयः खलु वै ता नाम यामिर्देवा यजमानस्य हवमायन्ति, ये वै पन्थानो याः सुतयस्ता वा ऊतयस्त उ एवैतत्स्वर्गयाणा यजमानस्य भवन्ति।

अथवा

तदाहुर्न पूर्वदीक्षिणः संसवोऽस्ति परिगृहीतो वा एतस्य यज्ञः परिगृहीता देवता नैतस्याऽऽर्तिरस्त्यपरदीक्षिण एव यथा तथेति।

3. प्रायणीयकर्म प्रतिपादयत।

अथवा

शतपथब्राह्मणग्रंथस्य दर्शपौर्णमास विषयस्य विवेचना कार्या।

4. निरुक्तानुसारेण मध्यस्थानीयदेवानां विवेचनं क्रियताम्।

अथवा

निरुक्तानुसारेण इन्द्रदेवतास्वरूपवर्णनं लिखत।

5. अधोलिखितेषु चतुर्णां पदानां निर्वचनानि संस्कृतमाध्यमेन कुरुत—

- (i) वरुणः
- (ii) बृहस्पतिः
- (iii) रुद्रः
- (iv) वैश्वानरः
- (v) गायत्री
- (vi) उष्णिक्
- (vii) जगती
- (viii) त्रिष्टुप्

6. अधोलिखितेषु सूत्रेषु चतुर्णां सोदाहरणव्याख्या संस्कृतमाध्यमेन कार्या—

- (i) अन्त्याः सप्त तोषामघोषाः
- (ii) संयोगादिर्वा
- (iii) स्वरभक्तिः पूर्वभागक्षराङ्गम्
- (iv) अष्टावाद्यानवसानेऽप्रगृह्यनाचार्या आहुरनुनासिकान्स्वरान्।
- (v) तत्र प्रथमास्तृतीयभावं प्रतिलोमेषु नियन्ति।
- (vi) उत्तमौ च द्वौ स्वरौ
- (vii) प्रकृत्येतिकरणादौ प्रगृह्याः
- (viii) रेफं बर्ष्यमेके

7. अधोलिखित गद्यांशस्य सप्रसंगव्याख्या विधेया—

एवं यथाश्मानमारवणमृत्वाविध्वंसत एवं हैव स विध्वंसते य एवंविदि पापं कामयते यश्चैनमभिदासति च एषोऽश्मारवणः।

अथवा

यदा वा ऋचमाप्नोत्योमित्येवातिस्वरत्येवं सामैवं यजुरेष उ स्वरो यदेतदक्षरभेतदमृतमभयं तत्प्रविश्य देवा अमृता अभया अभवन्।

8. अधोलिखितस्य सप्रसंगव्याख्या विधेया—

इयमेवर्गाग्निः साम तदेतदेतस्यामृच्यध्वूढं साम तस्मादृच्चध्वूढं साम गीयत इयमेव साग्निरमस्तत्साम्।

अथवा

अयं वाव लोको हाउकारो वायुर्हाइकारचन्द्रमा अथकारः आत्मेहकारोऽग्निरीकारः॥

खण्ड-स

9. कयोश्चित द्वयोः ससंदर्भव्याख्या विधेया—

- (i) यज्ञो वै देवेभ्य उदक्रामत् तमिष्टिमिः प्रैषमैच्छन्दिष्टिभिः प्रैषमैच्छंस्तदिष्टीनामिष्टत्वं तमन्वविन्दन्।
- (ii) अग्निश्च ह वै विष्णुश्च देवानां दीक्षापालौ, तौ दीक्षाया ईशाते तद्यदाग्नावैष्णवं हविर्भवति यौ दीक्षाया ईशाते तौ प्रीतौ दीक्षां प्रयच्छतां यौ दीक्षयितारौ तौ दीक्षयेताभिति।
- (iii) ऊतयः खलु वै ता नाम यामिर्देवा यजमानस्यं हवमायन्ति ये वै पन्थानो याः सुतयस्ता वा ऊतयस्त उ एवैतत्स्वर्याणा यजमानस्य भवन्ति।
- (iv) आरब्धयज्ञो वा एष आरब्धदेवतो यो दर्शपूर्णमासाभ्यां यजत आमावास्येन वा हविषेष्ट्वा पौर्णमासेन वा तस्मिन्नेव हविधि तस्मिन् बर्हिषि दीक्षेतैषा एका दीक्षा।

10. अधोलिखितेषु द्वयोः अवतरणयोः ससंदर्भटिप्पणश्च व्याख्या विधेयाः—

- (i) ततो देवा एतं वज्रं दहशुः यदपे वज्रो वाऽआपो वज्रो हि वाऽआपस्तमाद्येनैता यन्ति निम्नं कुर्वन्ति यत्रोपतिष्ठन्ते निर्दहन्ति तत एतं वज्रमुदयच्छंतस्यामयेऽनाष्ट्रे निवाते यज्ञमतन्वत तथो एवैष एवं वज्रमुद्यच्छति तस्यामयेऽनाष्ट्रे निवाते यज्ञं तनुते तस्मादपः प्रणयति।
- (ii) तो वै द्वे भवतः। अयं वै पवित्रं योऽयं पवते सोऽयमेक इवैव पवते सोऽयं पुरुषेऽन्तः प्रविष्टः प्राङ् च प्रत्यङ् च ताविमौ प्राणोदानौ तदेतस्यैवानुमात्रां तस्माद् द्वे भवतः।
- (iii) सा यज्ञमेव यज्ञपात्राणि प्रविवेश। ततो हैनां न शेकतुर्निहेन्तु सैषासुरघ्नी वागुद्वदित स यस्य हैवं विदुष एतामत्र वाचं प्रत्युद्वादयन्ति पापीयां सोहैवास्य सपत्ना भवन्ति।
- (iv) वारवै यज्ञोऽविद्वक्षुब्धो यज्ञं तनवाऽइत्यथ प्रतपति प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा अरातयो निष्टुष्टं रक्षो निष्टुप्ता अरातय इति वा।

11. तास्त्रिविधाः ऋचः—परोक्षकृताः प्रत्यक्षकृताः

आध्यात्मिक्यश्च। व्याख्या विधेया।

अथवा

निरुक्तस्य दशमाध्यायस्य वर्ण्यविषयं लिखत।

12. ऋगप्रतिशाख्यग्रंथस्य वैशिष्ट्यं प्रतिपादयत।

अथवा

छान्दोग्योपनिषद् महत्त्वं प्रतिपादयत।